

Hjartaskurðlækningar og tildrög þeirra á Íslandi

**Pórður
Harðarson**
hjartalæknir

thordurhardar@gmail.com

Þórarinn Arnórsson ritaði ágæta grein í *Læknablaðið* fyrir á þessu ári um brjósthol- og hjartaskurðlækningar á Íslandi. Þar var ekki sérstaklega fjallað um baráttuna sem stóð hálfan annan áratug um að fá heimild Alþingis og ríkisstjórnar til að hefja hjarta- aðgerðir á Landspítalanum. Um það er þó vert að leggja nokkur orð í belg.

Ekki fer óyggjandi sögum af því hvenær fyrstu íslensku sjúklingarnir voru sendir til aðgerðar í útlöndum, en flestir fóru þeir til Norðurlanda og var árangur aðgerðanna miðlungi góður. Magnús H. Ágústsson barnalæknir, prófessor við University of Illinois, hafði milligöngu um hjartaskurðaðgerðir á nokkrum íslenskum börnum í Chicago, en skurðaðgerðir á full-orðnum Íslendingum urðu fyrst algengar þegar Árni Kristinsson stundaði sérnám í London árin 1963-68. Þá fóru margir Íslendingar fyrir milligöngu hans til hjartaaðgerða á Hammersmith Hospital, flestir í lokuskípti. Eftir heimkomu Árna gerði hann samning við Brompton Hospital og síðar Guy's Hospital í London um þjónustu við íslenska fullorðna sjúklinga. Hann samdi einnig við sir Richard Bonham-Carter á Great Ormond Street-sjúkrahúsinu um aðgerðir á börnum.

William (Bill) Cleland á Brompton Hospital gerði margar aðgerðir á Íslendingum með góðum árangri. Bill starfaði sem ungur skurðlæknir með Dennis Melrose sem bjó til fyrstu hjarta- og lungnavélina sem fyrst var notuð á Hammersmith-spítalanum árið 1953. Það er í frásögur fært að rússneskir læknar höfðu veður af nývirki þeirra féлага og buðu þeim að koma með vélina til Moskvu. Þar gerði Bill nokkrar aðgerðir, meðal annars á fjórum börnum sem höfðu flókinn hjarta-

galla (tetralógíu Fallots). Bill hafði ekki áður reynt að lagfæra þennan galla, en aðgerðirnar tókust vel. Bill sagði í rússnesku blaðaviðtali að guð hefði svo lítið að gera í Sovétríkjunum að hann hefði haft tíma til að hyggja að börnunum. Bill kom alloft til Íslands með konu sinni, en hún var ákafur laxveiðimaður. Bill lést árið 2005, 92 ára að aldri. Hann hlaut íslensku fálkaorðuna fyrir störf sín í þágu íslenskra sjúklinga. Edgar Sowton tók að sér Íslendingana sem vistuðust á Guy's Hospital.

Margir íslenskir læknar stunduðu sérnám í London á 8. áratugnum og stóðum við landarnir og löndurnar í ýmsum snúningum fyrir íslenska sjúklinga á sjúkrahúsum borginnar. Okkur þótti dálítið kímilegt þegar sendiherra Íslands í London lýsti því fjálglega í sjónvarpsviðtali á Íslandi hve mikið annríki sendiráðið hefði af þessum sjúklingum. Við höfðum ekki veitt því athygli.

Meðan ég starfaði á Borgarspítalanum (1977-82) þótti mér hægst að efna til samvinnu við vini mína og fyrrum samstarfsmenn frá Lundúnaárunum um þjónustu við þá sjúklinga Borgarspítalans sem þurftu að gangast undir hjartaskurðaðgerðir. Ágætt samstarf tókst með okkur John Coltart hjartalækni sem starfaði á St. Thomas Hospital. Það sjúkrahús hafði nýlega verið endurreist með miklum glæsibrag sunnan Westminsterbrúar. Óneitanlega örlaði á metingi milli Landspítala og Borgarspítala á þessu sviði eins og fleirum, en sannleikurinn var víst sá að árangur hjartaskurðaðgerðanna var svipaður á öllum þeim Lundúnaspítölum sem vistuðu íslenska sjúklinga. Þegar byrjað var að græða slagæðar við kransæðakerfið voru nokkrir íslenskir sjúklingar sendir til Cleveland í Bandaríkjunum og tókst meðferð þeirra oftast vel.

Þegar árið 1970 lá fyrir álitserð frá læknum á Borgarspítala og Landspítala um hagkvæmni þess að hefja hjartaskurðlækningar hérlandis. Bent var á líklegan sparnað, bæði fyrir tryggingakerfið, sjúklingana og aðstandendur þeirra, auk þess tilfinningalega umróts sem oft fylgdi því að þurfa að flytjast á erlend sjúkra-

hús til umfangsmikilla lækniáðgerða. Seðlabankinn og Gjafasjóður Ásbjarnar Ólafssonar stórkaupmanns gáfu fé til tækjakaupa. Það var þó álit ráðgjafa heilbrigðisráðherra að ekki væri tímabært að hefja hjartaskurðlækningar að svo stöddu, auk þess sem fullnægjandi rannsóknaraðstaða vegna þessara aðgerða væri ekki fyrir hendi.

Seint á fyrri heilbrigðisráðherratið Matthíasar Bjarnasonar (1977-78) tók nefnd lækna þetta mál aftur til athugunar. Tveir þeirra, Ólafur Ólafsson landlæknir og Björn Öundurson tryggingayfirlæknir, töldu að enn um sinn ætti að bíða með að hefja aðgerðir hér, en tveir, Grétar Ólafsson og Árni Kristinsson, lögðu til að aðgerðirnar hæfust án mikillar tafar. Nær samtímis barst bréf til ráðherra frá fjórum læknum, tveim þeim síðartöldu en einnig Gunnari H. Gunnlaugssyni og Þórði Harðarsyni á Borgarspítala, þar sem lagt var til að aðgerðir yrðu hafnar á Landspítalanum. Ljóst var því að sérfræðingar við Landspítala og Borgarspítala töldu að hjartaskurðlækningar gætu hafist hér á landi en embættismenn mæltu ekki með því.

Á síðustu dögum ráðherratiðar sinnar (1980) fól Magnús H. Magnússon Davíð Á. Gunnarssyni forstjóra ríkisspítalanna að vinna að undirbúningi hjartaskurðlækninga og að þær yrðu hafnar á Landspítala í ársbyrjun 1981. Þegar til kastanna kom reyndist ekki stuðningur við þessa ráðstöfun á Alþingi. Tilraun Svavars Gestssonar heilbrigðisráðherra árið 1982 til að koma hjartaskurðlækningum á laggirnar strandaði einnig á Alþingi. Á Landspítala fór þó fram undirbúningur eftir því sem hægt var, án þess að heimild væri til að kaupa tækjabúnað eða senda starfsfólk til menntunar. Stjórnarnefnd ríkisspítala hafði hjartaskurðlækningar sem forgangsverkefni við gerð fjárlaga árána 1981, 1982 og 1983, en fjárveitinganefnd Alþingis léði því ekki stuðning.

Árið 1982 þurftu 110 Íslendingar að fara utan til hjartaaðgerðar, en haustið 1983 hófst baráttan fyrir hjartaskurðlækningum á Íslandi fyrir alvöru. Þá höfðu

130 hjartasjúklingar þegar verið sendir til London til aðgerðar á árinu. Furðutíðar skurðsýkingar í London urðu til að styðja málstað okkar Landspítalamanna. Þetta var raunar til stórvansa. Versta útreið fékk Karvel Pálmason alþingismaður, og lýsti hann sjúkdómsferli sínum í fjölmiðlum. Sýklarnir átu bringubein hans því nær upp til agna og hafði hann síðan afmyndaðan brjóstakassa. Þetta varð til þess að Karvel gekkst fyrir lagasetningu á Alþingi árið 1989 sem tryggði bótarétt sjúklinga sem höfðu orðið fyrir ófyrirsjáanlegu heilsutjóni eftir lækni meðferð. Þessi lög eru stundum kölluð Lex Karvel og sagt var í gamni eða alvöru að höfundur lagafrumvarpsins hefði gert samþykkt þess að skilyrði fyrir stuðningi við þáverandi ríkisstjórn.

Þrjú brjóstholsskurðlæknar störfuðu við Landspítalann árið 1983 og sá fjórði var tiltækur í Svíþjóð. Talið var að fjölga þyrfti hjúkrunarfræðingum um sjö á skurðdeildinni og bæta þar við tækjabúnaði, ef hefja ætti hjartaskurðlækningar á spítalanum. Hjartapræðingartæki lyflækningadeildar var úrelt og raunar talin þörf á nýju tæki hvað sem öðru liði. Gjafafé var til reiðu frá Seðlabanka Íslands, Minningargjafasjóði Landspítalans og Heildverslun Ásbjarnar Ólafssonar stórkaupmanns fyrir stórum hluta tækjabúnaðarins.

En tímarnir voru erfiðir. Gæfulítil ríkisstjórn hrökklaðist frá völdum vorið 1983. Erlendar skuldir voru þá 60% af þjóðarframleiðslu og greiðsluhalli ríkissjóðs tröllslegur. Þjóðarframleiðsla hafði dregist saman um 10% á hvern vinnandi mann og verðbólgan var 130%. Ekki þurfti að fara í grafgötur um að öllum tillögum um aukin útgjöld ríkissjóðs yrði mætt með varúð, svo að ekki væri meira sagt.

Við Árni Kristinsson vissum að Steingrímur Hermannsson forsætisráðherra var því ekki fylgjandi að hjartaaðgerðir

yrðu hafnar á Íslandi, enda sagði hann í blaðaviðtali að hann mundi láta skera sig í Englandi, ef hann þyrfti á hjartaaðgerð að halda. Matthías Bjarnason heilbrigðisráðherra var í besta falli hikandi. Við Árni ákváðum því að leita stuðnings í öðrum herbúðum.

Landssamtök hjartasjúklinga voru stofnuð haustið 1983 með þátttöku 230 hjartasjúklinga og stuðningi hjartalækna. Helstu baráttumál samtakanna voru í upphafi að endurnýja hjartapræðingartækin og að hjartaskurðlækningar yrðu hafnar á Landspítalanum. Samtökin beittu þegar áhrifum sínum á alþingismenn og fjölmiðla og komu á framfæri gögnum sem við höfðum tekið saman. Hjartasjúkdómafélag íslenskra lækna undir forystu Guðmundar Þorgeirssonar og Kristjáns Eyjólfssonar beindi erindi um málefnið til ráðherra og Alþingis. Við Árni Kristinsson gerðum lista yfir þingmenn sem við könnuðumst við, og var það meirihluti þingheims. Við ræddum við þá flesta og dreifðum gögnum til allra þingmanna.

Páll Sigurðsson, ráðuneytisstjóri í heilbrigðisráðuneytinu, var málinu fremur hlynntur, en gat ekki gengið gegn vilja ráðherrans, húsbónda síns. Hann tjáði okkur einnig að stjórnálamenn vantreystu íslenskum læknum til svo sérhæfðra verkefna. Ólafur Ólafsson landlæknir virtist hikandi og Björn Önundarson tryggingayfirlæknir var málinu andvígur. Undrun vakti framganga embættismanns nokkurs sem átti hagsmuna að gæta. Hann beitti sér gegn hjartaskurðlækningum á Íslandi og lýsti vantrú á getu íslenskra lækna á þessu sviði í blaðagreinum.

Við áttum hauka í horni á *Morgunblaðinu*, ritstjórana Styrmi Gunnarsson og Matthías Johannessen. Við upphaf þings haustið 1983 skrifuðu þeir nokkra öfluga leiðara í *Morgunblaðið* til stuðnings

hjartaaðgerðum á Íslandi. Haukur Benediktsson fyrrum forstjóri Borgarspítalans ritaði áhrifaríka grein um sama efni. Jónas Kristjánsson ritstjóri og Eiríkur Jónsson blaðamaður á *DV* lúskruðu á efasemdamönnum.

Á Alþingi var hart sótt að Matthíasi Bjarnasyni og kunni hann okkur Árna Kristinssyni litlar þakkir fyrir framgönguuna. Svavar Gestsson beindi fyrirspurn og gagnrýni til ráðherra og átti hann í vök að verjast. Öllum var ljóst að hjartaskurðlækningar áttu nú sterku fylgi að fagna á Alþingi, þótt margir sjálfstæðismenn héldu sig til hlés í umræðunni af hollustu við ráðherrann. Þó lýsti Birgir Ísleifur Gunnarsson stuðningi við málefnið. Aðrir öflugir stuðningsmenn voru Davíð Aðalsteinsson, Eiður Guðnason, Guðmundur Einarsson, Guðrún Agnarsdóttir, Kjartan Jóhannsson og Stefán Benediktsson. Tómas Árnason mælti einn gegn málinu.

Ljóst var að almenningsálitið var hlynnt hjartaskurðlækningum á Íslandi og svo fór að Matthías Bjarnason hét því að gangast fyrir endurnýjun hjartapræðingartækjanna án tafar og skipa nýja nefnd til að gera tillögur um upphaf hjartaaðgerða. Nefndin lauk fljótt störfum og mælti með því að hjartaskurðlækningar yrðu hafnar árið 1986. Þetta gekk eftir og tókust lækningarnar vel frá upphafi. Skurðsýkingar voru fátíðar.

Af merkri bók Páls Sigurðssonar, *Heilsa og velferð*, mætti ætla að aðdragandi þessa máls hafi verið að mestu ágreiningslaus, en því fór fjarri. Ég hygg að læknar hafi sjaldan beitt Alþingi og fjölmiðla jafnöflugum og farsælum þrýstingi, faglegu viðfangsefni til framdráttar. Vitanlega hefðu hjartaskurðlækningar hafist hér á landi fyrr eða síðar, en líklega var upphafi þeirra flýtt um nokkur ár.